

Καρύκη, Μ., & Αγαλιανού, Ο. (2019). Ελληνικά παραδοσιακά παιγνιδοτράγουδα: από την κοινότητα στη σχολική τάξη. Στο Θ. Ράπτης & Δ. Κόνιαρη (Επιμ.), *Μουσική Εκπαίδευση και Κοινωνία: νέες προκλήσεις, νέοι προσανατολισμοί. Πρακτικά 8ου Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.* (σσ. 178–186). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.

Ελληνικά παραδοσιακά παιγνιδοτράγουδα: από την κοινότητα στη σχολική τάξη

Μαρία Καρύκη
Εκπαιδευτικός Μουσικής - Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
mkaryki@yahoo.gr

Ολυμπία Αγαλιανού
Ειδικό Εκπαιδευτικό Προσωπικό, Τ.Ε.Α.Π.Η. Ε.Κ.Π.Α.
oagalianou@ecd.uoa.gr

Τα ελληνικά παραδοσιακά παιγνιδοτράγουδα είναι ενταγμένα σε σχολικά εγχειρίδια μαθημάτων του δημοτικού σχολείου και φαίνεται να προσελκύουν το ενδιαφέρον μαθητών και εκπαιδευτικών. Ως μέρος, πλέον, της γενικής υποχρεωτικής εκπαίδευσης και όχι της καθημερινής ζωής των παιδιών, η εργασία αναζητά μία από τις κατάλληλες διδακτικές προσεγγίσεις για την λειτουργικότερη ένταξή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία. Προτείνει, ως μία από αυτές, το Orff – Schulwerk (OS), γνωστό ως μουσικοκινητική αγωγή Orff, και το μελετά μέσα από τις δύο έννοιές του: ως παιδαγωγική προσέγγιση που συνδυάζει τη διδασκαλία κίνησης, λόγου, μουσικής, και ως κατηγοριοποιημένη συλλογή μουσικού υλικού. Διερευνά τη σχέση του OS με τα παιγνιδοτράγουδα με σκοπό την ενίσχυση της εκπαιδευτικής πράξης. Αξιοποιεί την υπάρχουσα βιβλιογραφία με σκοπό την ανάδειξη της σχέσης του OS με τα παιγνιδοτράγουδα και την τεκμηρίωση της σύνδεσης. Θέτει, επίσης, το ζήτημα μίας κατηγοριοποίησης των παιγνιδοτράγουδων με στόχο τη δυνατότητα της μέγιστης αξιοποίησής τους στο εκπαιδευτικό περιβάλλον του σχολείου.

Λέξεις κλειδιά: μουσικοκινητική αγωγή, παιγνιδοτράγουδα, παιγνιδοτράγουδα, παράδοση, κοινότητα.

Greek traditional children's singing games: from the community to the classroom

Maria Karyki
Music Teacher in Primary Education
mkaryki@yahoo.gr

Olympia Agalianou
Special Educational Personnel
Department of Early Childhood Education, National and Kapodistrian University of Athens
oagalianou@ecd.uoa.gr

Greek traditional children's singing games are included in school elementary school-textbooks and seem to attract the interest of teachers and students. As part of general compulsory education rather than children's everyday life, this paper seeks one of the appropriate teaching approaches for their more functional integration into the educational process. As one of them, proposes Orff - Schulwerk (OS), known as Orff music and movement education, and studies it through its two concepts: as a pedagogical approach combines the teaching of movement, speech, music, and as a categorized collection of musical material. This paper investigates the relationship between OS and children's singing games in order to reinforce the educational act. Based on the existing bibliography to highlight the relationship

between OS and children's singing games and document their connection. It also underscores the significance of the categorization of children's singing games aiming to support the educational utilization of this material.

Keywords: music and movement education, children's singing games, tradition, community

Εισαγωγή

Τις τελευταίες δεκαετίες, η ελληνική παραδοσιακή μουσική, ακολουθώντας τα παγκόσμια κινήματα του έθνικ και της διαπολιτισμικότητας, είναι ιδιαίτερα δημοφιλής, όχι μόνο στην ελληνική καλλιτεχνική σκηνή, αλλά και στην εκπαίδευση. Το κοινό το οποίο ασχολείται με την παραδοσιακή μουσική και χορό αυξάνεται συνεχώς. Η διεύρυνση της δισκογραφικής παραγωγής κατά τον 20ό αιώνα, η ψηφιακή παραγωγή στη συνέχεια και η ίδρυση των μουσικών σχολείων στα τέλη της δεκαετίας του 1980, τα οποία στήριζαν ιδιαίτερα αυτό το είδος, συνέβαλαν καθοριστικά σε αυτή την κατεύθυνση.

Στη γενική υποχρεωτική εκπαίδευση, η θεματική ενότητα των ελληνικών παραδοσιακών χορών στη Φυσική Αγωγή έχει ενισχυθεί σύμφωνα με τα ισχύοντα ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ (ΦΕΚ 304, 2003· Κωνσταντακοπούλου, 2013). Το αντίστοιχο ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ στη Μουσική, αναφέρει ως έναν από τους ειδικούς σκοπούς του μαθήματος, την επαφή με το δημοτικό τραγούδι και το βυζαντινό εκκλησιαστικό μέλος και την εκτίμηση της αξίας τους από τους μαθητές (ΦΕΚ 304, 2003). Επιπλέον, γνωστά παραδοσιακά παιδικά τραγούδια και παιχνίδια εντοπίζονται σε σχολικά εγχειρίδια της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και αποτελούν μέρος της διδακτικής ύλης. Στα παραρτήματα των *Τετραδίων Εργασιών* στη Μουσική της Α' και Β' Δημοτικού παρατίθενται, κυρίως, παραδοσιακά τραγούδια της Ελλάδας, και αναφέρονται ως παιδικά τραγούδια, παιχνιδοτράγουδα, λαχνίσματα, που συνδέονται με τον κύκλο της ζωής ή του χρόνου. Στο *Βιβλίο Δασκάλου του Μουσικού Ανθολογίου των Α'-Στ' τάξεων* περιέχονται ταξινομημένα, επίσης, παιδικά τραγούδια, παραδοσιακά τραγούδια της Ελλάδας και από όλο τον κόσμο. Η αξιοποίηση του υλικού αυτού φαίνεται να έχει πολλαπλά οφέλη και να ελκύει ιδιαίτερα μαθητές και εκπαιδευτικούς (Θεοδωρίδης, 2017). Ο Bruner (1996) παρατηρεί ότι τα παιδιά είναι ισχυροί δέκτες του πολιτισμού και για αυτό οφείλουμε να επιμελούμαστε τον τρόπο εκπαίδευσής τους.

Εύλογα αναδύεται ο προβληματισμός σχετικά με τη σχέση των παραδοσιακών παιδικών τραγουδιών και παιχνιδιών με την σύγχρονη καθημερινότητα των μαθητών. Από το 1959 ο Walter Wiora (όπως αναφέρεται στο Baud-Bovy, 1984) επισημαίνει ότι το παραδοσιακό τραγούδι έχει περάσει στη δεύτερη ζωή του και διδάσκεται τυποποιημένο στο σχολείο, διαδίδεται από το ραδιόφωνο, από τη δισκογραφία και από επαγγελματίες μουσικούς, και παράλληλα ιδρύονται χορευτικοί σύλλογοι όπου διδάσκονται χορογραφημένοι οι χοροί που αντιστοιχούν σε αυτό. Ειδικότερα, εφόσον τα παραδοσιακά παιδικά τραγούδια αποτελούν μέρος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης των παιδιών και όχι μέρος του παιχνιδιού τους (Αγαλιανού, 2012), η εργασία αναζητά μία κατάλληλη διδακτική προσέγγιση για την ένταξή τους στη διδασκαλία.

Μία από τις πιθανές κατάλληλες παιδαγωγικές προσεγγίσεις οι οποίες μπορούν να βοηθήσουν στη λειτουργική ένταξη και τη μέγιστη αξιοποίηση του παραδοσιακού αυτού υλικού στη διδασκαλία, φαίνεται να είναι η μουσικοκινητική αγωγή Orff,

γνωστή ως Orff – Schulwerk (OS). Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη της σχέσης του OS με τα παραδοσιακά παιγνιδοτράγουδα με στόχο την ενίσχυση της διδακτικής πράξης. Η εργασία στηρίζεται στην υπάρχουσα βιβλιογραφία προκειμένου να μελετηθεί η σχέση και να τεκμηριωθεί η σύνδεση.

Αρχικά γίνεται μια απόπειρα εννοιολογικού προσδιορισμού των παιγνιδοτράγουδων ως μιας ιδιαίτερης κατηγορίας μουσικού παραδοσιακού υλικού. Παράλληλα, γίνεται λόγος για τα χαρακτηριστικά τους, την επιτέλεσή τους στην κοινότητα στο παρελθόν και την παιδαγωγική τους αξιοποίηση στο παρόν, με έμφαση στο σχολικό περιβάλλον. Στη συνέχεια προσδιορίζεται εννοιολογικά το OS ως μουσικοπαιδαγωγική θεώρηση και ως κατηγοριοποιημένη συλλογή μουσικού υλικού. Τέλος, επιχειρείται η μεθοδική σύνδεση των δύο χώρων με στόχο την ανάδειξη μιας αμφίδρομης σχέσης κατά την οποία το OS μπορεί να ενδυναμώσει την αξιοποίηση των παιγνιδοτράγουδων ως διδακτικού υλικού και τα ελληνικά παραδοσιακά παιγνιδοτράγουδα να εμπλουτίσουν το υλικό του OS.

Από τα παιδικά άσματα στα παιγνιδοτράγουδα

Στη σύγχρονη εποχή ως παιδικά τραγούδια ή τραγούδια για παιδιά χαρακτηρίζονται, κυρίως, μουσικές συνθέσεις δημιουργών πάνω σε καινούριους στίχους ή ποίηση. Σε αυτά, συνήθως, *«πρόσωπα, εικόνες και έννοιες παρουσιάζονται συγκεχυμένα, ενώ αισθήσεις και συναισθήματα προσαρμόζονται στην τεχνοκρατική θεώρηση της ζωής»* (Σουλακέλλης, 2005, σελ. 3). Αναφερόμενοι στην παράδοση, ο εννοιολογικός προσδιορισμός διαφέρει και ως προς τον όρο παιγνιδοτράγουδα δεν ορίζεται με σαφήνεια στην υπάρχουσα βιβλιογραφία. Είναι σημαντικό να διευκρινίζουμε τους όρους με τους οποίους αναφερόμαστε στην παραδοσιακή μουσική της κάθε χώρας (Vallejo, 2015).

Με τον όρο παιγνιδοτράγουδα αναφερόμαστε, κυρίως, σε αυτό που ο Κυριακίδης ονομάζει ως παιδικά άσματα και είναι *«...τὰ ὑπὸ τῶν παιδίων ἢ πρὸς παιδιά ὑπὸ τῶν μεγάλων χάριν παιδιᾶς ἀδόμενα ἢ μᾶλλον ἐρρυθμῶς ἀπαγγελόμενα»* (1990, σελ. 20). Απαντώνται στη μουσική παράδοση όλων των πολιτισμών και: είτε συνδέονται με τις παιδιές ή αποτελούν τα ίδια παιδιές. Ως παιδιές περιγράφονται τα ομαδικά οργανωμένα παιδικά παιγνίδια. Συνιστούν την κυριότερη εκδήλωση του παιδικού βίου και αποτελούν, ως επί το πλείστον, απομίμηση των έργων και του βίου των μεγάλων (Κυριακίδης, 1990).

Τα παιδικά άσματα συνιστούν σπουδαία μνημεία του λόγου (Λουκάτος, 1977) που *«χρηζούν ιδιαίτερης προσοχής και έρευνας, καθώς, μέσω της παιδικής παράδοσης, μεταφέρονται από γενιά σε γενιά, στοιχεία του ιστορικού μας πολιτισμικού παρελθόντος, και τα παιδιά είναι, μετά τις γυναίκες, συντηρητικότεροι λαογραφικοί παράγοντες»* (Κυριακίδης, 1990, σελ. 20). Εντάσσονται στην ευρύτερη ενότητα των δημοτικών τραγουδιών που αποκαλούνται στο σύνολό τους παραδοσιακά.

Ο Σουλακέλλης αναφέρει ότι με τον όρο παράδοση μπορούμε να ονομάσουμε *«όλα αυτά τα στοιχεία του χθες, που ελεύθερα και αβίαστα έχουν ενσωματωθεί στο σήμερα»* (1999, σελ. 11). Επισημαίνει ότι η παράδοση προϋποθέτει την ύπαρξη του προσώπου που παραδίδει κάτι και του προσώπου που το παραλαμβάνει με το δικαίωμα της ελεύθερης επιλογής του, στοιχείο που διαχωρίζει την παράδοση από

την κληρονομιά. Ο Bausinger (όπως αναφέρεται στο Παπαπαύλου, 2010), επίσης, βλέπει την παράδοση ως μία συνεχή διαδικασία παραλαβής και παράδοσης και όχι ως μία διχοτομημένη πράξη της οποίας η αυθεντική έκφραση βρίσκεται στο παρελθόν και η νόθευση ή φθορά της στο παρόν. Αντίθετα, με τον όρο φολκλόρ, εκφράζεται η διαδικασία «*διαχείρισης, ανακατασκευής, ερμηνείας, και μεταμόρφωσης μιας συγκεκριμένης παράδοσης*», κατά την οποία υπάρχει συνειδητή επιλογή και απόρριψη στοιχείων της παραδοσιακής κουλτούρας (Παπαπαύλου, 2010, σελ. 4). Παραδοσιακό είναι ό,τι πηγάζει από κοινοτική διεργασία σε συγκεκριμένο τόπο, χρόνο και κοινωνική ομάδα. Κάθε κομμάτι παραδοσιακής μουσικής αποτελεί μέρος ενός συστήματος όπου το ρεπερτόριο και οι περιστάσεις επιτέλεσής του αλληλεπιδρούν μόνιμα (Vallejo, 2015).

Με τον όρο ελληνική παραδοσιακή μουσική αναφερόμαστε στη μουσική τέχνη -γραπτή ή προφορική- που αναπτύχθηκε στο παρελθόν σε περιοχές όπου έδρασε και έζησε ο ελληνισμός. Εκφράζεται είτε μέσω της εκκλησιαστικής μουσικής με τα θρησκευτικά άσματα, είτε μέσω της δημοτικής-κοσμικής μουσικής με τα δημοτικά τραγούδια ή δημώδη άσματα. Είναι κυρίως μονοφωνική και η μελωδία -το μέλος- μπορεί να ερμηνεύεται ως φωνητικό ή οργανικό μέλος ή ως συνδυασμός φωνής και μουσικών οργάνων, οπότε προκύπτει το τραγούδι ή άσμα (Σουλακέλλης, 1999).

Το ελληνικό δημοτικό τραγούδι δεν είναι ποίηση που μελοποιήθηκε, αλλά δημιουργήθηκε, από τον λαό -τη λαϊκή μούσα- εξ αρχής ως τραγούδι, το οποίο καθώς επαναλαμβάνεται από στόμα σε στόμα, ξεπερνά τα όρια της κοινότητας και διαδίδεται σε ευρύτερες κοινωνικές ομάδες (Πανουσοπούλου, 1999). Ο Παπαδάκης (1983) επισημαίνει ότι ο λαϊκός τεχνίτης/ μουσικός, στα χέρια του οποίου βρισκόταν πάντα το έργο αυτό, δεν αισθάνεται υποχρέωση απέναντι σε αυτό. Το βρίσκει οργανωμένο από τους προκατόχους του, αναγνωρίζει μέσα σε αυτό το συναίσθημά του, εκφράζεται και το συνεχίζει. Με την επανάληψή του, προστίθενται, αφαιρούνται, διαφοροποιούνται οι στίχοι ή η μελωδία και έτσι προκύπτουν οι παραλλαγές του.

Το ελληνικό δημοτικό τραγούδι προσέκλυσε το ενδιαφέρον πολλών ξένων μελετητών (Λουκάτος, 1977). Εθνομουσικολόγοι, λαογράφοι, μελετητές όπως οι: Baud-Bovy, Passow, Fauriel, Pernot, Le Flem κ.ά., έχουν εκδώσει έντυπες συλλογές με ελληνικά δημοτικά τραγούδια. Λόγω της μεγάλης ποικιλίας των δημοτικών τραγουδιών η κατηγοριοποίησή τους παρουσιάζει ιδιαίτερη δυσκολία. Ο Baud-Bovy κάνει ιδιαίτερο λόγο για τις δυσκολίες και τα διλήμματα τα οποία αντιμετώπισε κατά την προσπάθεια καταγραφής και κατηγοριοποίησης των τραγουδιών της Δωδεκανήσου, παρά το ότι είχε μελετήσει τις υπάρχουσες συλλογές και κατηγοριοποιήσεις (1935).

Ο Κυριακίδης (1990), για τα ελληνικά δημοτικά τραγούδια, χρησιμοποιεί τον όρο δημώδη άσματα και τα χαρακτηρίζει ως μνημεία του λόγου. Τα διαιρεί σε δύο ευρείες κατηγορίες: τα κυρίως άσματα και τα αφηγηματικά ή διηγηματικά άσματα. Στα κυρίως άσματα, εντάσσει τα παιδικά τραγούδια τα οποία διαχωρίζει: στα κυρίως ή «καθαρώς» παιδικά τραγούδια και σε τραγούδια που παρουσιάζουν ποικιλία στην αρχή και προέλευσή τους. Τα πρώτα δημιουργήθηκαν από τα παιδιά ή για τα παιδιά, ενώ τα δεύτερα δημιουργήθηκαν, αρχικά, από τους μεγάλους για τους μεγάλους, και έπειτα προσέλαβαν παιδική όψη και περιήλθαν στην παιδική παράδοση (Κυριακίδης, 1990).

Τα παιδικά τραγούδια ή παιγνιδοτράγουδα λειτουργούν στο πλαίσιο της κοινότητας στην οποία δημιουργήθηκαν εξ αρχής ως ενιαία και ταυτόχρονη σύνθεση

μουσικής, λόγου και κίνησης στην οποία επικρατεί ο παιγνιώδης και διασκεδαστικός χαρακτήρας. Έχουν απλό, ομοιοκατάληκτο στίχο, μικρή μελωδική έκταση και εύκολο ρυθμό. Κινητικά συνοδεύονται από βασικές μορφές μετακίνησης, κίνηση σε ζευγάρια, σε παράταξη αντικρυστά, σε κύκλο. Η επιτέλεσή τους, την εποχή που η κοινότητα λειτουργούσε ως κοινωνική μονάδα, αποτελούσε την πρώτη άτυπη μουσική εκπαίδευση των παιδιών. Η Green (2014) υποστηρίζει ότι η άτυπη μάθηση είναι πιο σημαντική όταν συμβαίνει μαζί με φίλους και συνομήλικους οι οποίοι μοιράζονται γνώσεις και δεξιότητες. Για αυτό, αποτελούν μια μορφή άμεσης καλλιτεχνικής γνώσης βασισμένης στην εμπειρία (Swanwick, 2010). Τα παιγνιδοτράγουδα, ταυτόχρονα, εισήγαγαν τα παιδιά στον εθιμικό κύκλο του χρόνου μεταφέροντας αξίες, πεποιθήσεις από τις οποίες απέρρεαν ρόλοι και συμπεριφορές. Αποτελούσαν το μέσο για την προσωπική ανάπτυξη του κάθε παιδιού και την ενσωμάτωσή του στην κοινότητα (Vallejo, 2015).

Τα παιγνιδοτράγουδα παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία ως προς τη μορφή, το περιεχόμενο και την προέλευση και όπως και τα παιδικά τραγούδια γενικότερα, εμπριέχουν σαφή ίχνη περασμένων αιώνων και ορισμένα έχουν τις ρίζες τους στην αρχαιότητα (Κυριακίδης, 1990). Εξελίσσονται από γενιά σε γενιά, κυρίως μέσω της προφορικής παράδοσης και έτσι διατηρούν τη χαριτωμένη όψη τους σε κάθε εποχή. Σε έντυπες συλλογές δημοτικών τραγουδιών Ελλήνων και ξένων εθνομουσικολόγων, εντοπίζονται για πρώτη φορά τον 19ο και 20ο αιώνα όπου, ως επί το πλείστον, αναφέρονται οι στίχοι τους και λιγότερο έως καθόλου η μουσική και ο χορός τους (Διονυσίου, 2018).

Ο όρος *παιγνιδοτράγουδα* δεν καθορίζεται επαρκώς στη βιβλιογραφία της μουσικής παιδαγωγικής, παρά την ευρύτατη αξιοποίησή τους. Χρησιμοποιείται, κυρίως, στη μουσικοπαιδαγωγική για να δηλώσει τα τραγούδια που συνδυάζονται με το παιχνίδι. Στην αγγλική βιβλιογραφία αποδίδεται, κυρίως, με τους όρους *play-songs*, *singing songs*, *singing games for children*, χωρίς να είναι σαφές σε τι είδους παιδικά τραγούδια αναφέρονται. Η σύγχρονη μουσική παιδαγωγική –και γενικότερα η εκπαίδευση– τα χρησιμοποιεί ως διδακτικά μέσα έχοντας αναγνωρίσει την παιδαγωγική και αισθητική τους αξία. Οι ευκαιρίες για αυτο-οργανωμένο ομαδικό παιχνίδι κατά την παιδική ηλικία έχουν πλέον μειωθεί και η έννοια του παιγνιδιού φαίνεται να διαφοροποιείται στη σύγχρονη κοινωνία χωρίς, βέβαια, να αμφισβητείται η θεμελιακή αξία του για την ανάπτυξη του παιδιού. Γενικά, το παιχνίδι δηλώνει κάτι που κάνει το παιδί, ωστόσο είναι δύσκολο να προσδιοριστεί εννοιολογικά γιατί είναι σύμφυτο με την ανθρώπινη ύπαρξη και, όπως υποστηρίζει ο Huizinga (1989), φαίνεται να προϋπάρχει του ανθρώπινου πολιτισμού. Κατά τον Vygotsky (1978), θεωρείται ένα ψυχολογικό φαινόμενο που παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του παιδιού.

Η αναγνώριση της παιδαγωγικής αξιοποίησης των παραδοσιακών παιδικών τραγουδιών κάθε τόπου επισημάνθηκε από τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα από τους μουσικοπαιδαγωγούς Zoltán Kodály και Carl Orff. Πιο συγκεκριμένα, ο Kodály όρισε τρία στάδια ως προϋπόθεση για την αποτελεσματική μύηση του παιδιού στη μουσική και τη σύνδεση με τη μουσική σύνθεση. Στο πρώτο από αυτά βρίσκονται τα παιγνιδοτράγουδα, στο δεύτερο τα παραδοσιακά τραγούδια της χώρας και στο τρίτο τα παραδοσιακά τραγούδια άλλων χωρών (Landis & Carder, 1990).

Τα παραδοσιακά παιδικά τραγούδια κάθε τόπου λειτουργούν ως η «μουσική μητρική γλώσσα» των παιδιών και καλλιεργούνται με αντίστοιχο τρόπο με τον οποίο

καλλιεργείται η γλώσσα (Chosky, 1981· Σέργη, 1993· Τσαφταρίδης, 1997· Καραδήμου-Λιάτσου, 2003, όπως αναφέρεται στο Κωνσταντακοπούλου, 2013). Σύμφωνα με τον Regner: «η μουσική διδασκαλία πρέπει πρώτα να δοκιμάσει να καλλιεργήσει έναν δεσμό με την εθνική μουσική παράδοση και ύστερα να επιδιώξει τη γνωριμία με την ξένη μουσική» (1994, σελ. 4).

Ο Θεοδωρίδης (2017) κατηγοριοποιεί παρόμοιο παιδαγωγικό υλικό το οποίο χαρακτηρίζει ως *Τραγουδοχορούς*, ανάλογα με τη λειτουργική τους αξία, τις αναπτυξιακές δυνατότητες και τους στόχους που μπορούν να πετύχουν κατά την εκπαιδευτική και την ευρύτερη ψυχαγωγική και δημιουργική τους λειτουργία. Διακρίνει τρεις κύριες κατηγορίες σύμφωνα με ποια από τις τρεις διαφορετικές και συμπληρωματικές επιτελούμενες λειτουργίες τους τονίζεται περισσότερο: παίζω, μαθαίνω, δημιουργώ.

Η Μουσικοκινητική Αγωγή Orff / Orff – Schulwerk (OS)

Το OS αναφέρεται σε δύο έννοιες: σε μια μουσικοκινητική παιδαγωγική θεώρηση και στη συλλογή ενδεικτικού υλικού. Ως παιδαγωγική θεώρηση είναι αποτέλεσμα των παιδαγωγικών πειραματισμών του Carl Orff και των συνεργατών του, κυρίως της Gulind Keetmann (Orff, 1976). Ο Orff θεωρούσε ότι ο χορός βρίσκεται πιο κοντά στη ρίζα όλων των τεχνών και για αυτό έθεσε τον εαυτό του στην υπηρεσία της αναγέννησης της μουσικής μέσα από τον χορό (Orff, 1976). Επηρεάστηκε από το έργο της χορεύτριας Mary Wigman, τις απόψεις της εθνομουσικολογίας και ειδικότερα τις απόψεις του Curt Sachs και τον αρχαιοελληνικό και ειδικότερα πλατωνικό ορισμό της μουσικής (Kugler, 2014).

Ο Orff (1992) διευκρινίζει ότι το OS δεν είναι σύστημα ή μέθοδος, αλλά μια παιδαγωγική προσέγγιση η οποία στοχεύει στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού και εξελίσσεται συνεχώς στον χώρο και τον χρόνο. Αλληλεπιδρά με τις κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες και κρατά τη γοητεία ενός έργου που ποτέ δεν παίρνει την τελική του μορφή. Οφείλει να κρατήσει την απλότητά του και επειδή δεν επινοήθηκε ως μια μέθοδος ή πρόγραμμα σπουδών που απευθύνεται σε συγκεκριμένη ομάδα, άντεξε στη δοκιμασία του χρόνου (Haselbach, 1993· Regner, 2006). Αξιοποιεί μορφές άτυπης μάθησης και ομαδοσυνεργατικές τεχνικές (Αγαλιανού & Τσαφταρίδης, 2016).

Ο Orff (2011) θεωρούσε ότι το τραγούδι, ο προφορικός λόγος, η μουσική και ο χορός συνδέονται στενά στη συμπεριφορά των παιδιών. Η μουσική, ο λόγος και η κίνηση αποτέλεσαν τα βασικά μέσα διδασκαλίας μέσα από παιγνιώδεις δραστηριότητες οι οποίες βασίζονται στον αυτοσχεδιασμό και την έκφραση, και φτάνουν στη μουσική δημιουργία χωρίς την προαπαιτήτηση της μουσικής γραφής και ανάγνωσης. Για αυτό προσπάθησε να αξιοποιήσει παιδαγωγικά όλες τις μεταξύ τους σχέσεις. Στα παιδικά παραδοσιακά τραγούδια και παιγνιδοτράγουδα, στα οποία εντόπιζε πολλές τέτοιες συνδέσεις, διέκρινε τις ρίζες της πνευματικής ανάπτυξης του ανθρώπινου γένους. Τα αντιλαμβανόταν ως πρόιμη ποίηση και ως μυστικές αποθήκες μύθων, πολιτισμών και ιστορικών γεγονότων (Regner, 1996).

Ως συλλογή ενδεικτικού μουσικοπαιδαγωγικού υλικού κατηγοριοποιημένου με συγκεκριμένα κριτήρια, το OS αποτελεί προϊόν εκπαιδευτικών πειραματισμών και έμμεση μεθοδολογική αναφορά. Η έκδοση του πεντάτομου πρωτότυπου έργου

ολοκληρώθηκε μέσα στην τετραετία 1950-1954. Κάθε τόμος απευθύνεται σε άλλη ηλικιακή ομάδα. Τα τραγούδια κατατάσσονται, σύμφωνα με τη μελωδική τους ανάπτυξη, με βάση το σύστημα των τρόπων, το οποίο αποτελεί προϋπόθεση για την μετέπειτα εκμάθηση της μείζονος ή της ελάσσονος κλίμακας.

Για αυτό, το OS προσαρμόστηκε σε πολλές γλώσσες και χώρες με οδηγό το πρωτότυπο πεντάτομο έργο και με την πεποίθηση ότι δεν υπάρχουν ιερές γραφές και εγχειρίδια παρά κείμενα τα οποία δίνουν πιθανό προσανατολισμό (Sangiorgio, 2010). Την ελληνική έκδοση του OS με τίτλο *Ελληνικά παιδικά τραγούδια και χοροί*, ανέλαβε η Πολυξένη Ματέυ (1963).

Ελληνικά παιγνιοδοτράγουδα και OS

Η στενή σχέση μεταξύ ελληνικών παιγνιοδοτράγουδων και OS αναδεικνύεται μέσα από τους εννοιολογικούς προσδιορισμούς και μπορεί να συνοψιστεί στα ακόλουθα:

- Τα παιγνιοδοτράγουδα αποτελούν ενιαία και αδιάσπαστη ενότητα λόγου, μουσικής και κίνησης, στοιχεία που λειτουργούν ως βασικά μέσα για τη διδασκαλία στο OS.
- Η παγκοσμιότητα του φαινομένου των παιγνιοδοτράγουδων και η δυνατότητα προσαρμογής του OS σε διαφορετικά κοινωνικοπολιτισμικά περιβάλλοντα εδραιώνουν μια συνθήκη συνάντησης των ελληνικών παιγνιοδοτράγουδων με το OS.
- Τα παιγνιοδοτράγουδα διευκολύνουν την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών και το OS στοχεύει σε αυτή.
- Τα παιγνιοδοτράγουδα λειτουργούν σε περιβάλλον άτυπης μάθησης και ομάδας, όπως και το OS.
- Τα παιγνιοδοτράγουδα είναι απλά και το OS βασίζεται στην απλότητα.
- Τα παιγνιοδοτράγουδα μπορούν να διδαχθούν με την αξιοποίηση των μέσων του OS και παράλληλα να εμπλουτίσουν το OS ως συλλογή υλικού.

Παιγνιοδοτράγουδα: το ζήτημα μιας κατηγοριοποίησης

Η κατηγοριοποίηση των ελληνικών παιγνιοδοτράγουδων αποτελεί ένα επιστημολογικό ζήτημα (Σκαρτσής, 1987) και θα μπορούσε να συμβάλλει στην λειτουργικότερη αξιοποίησή τους στην εκπαιδευτική πράξη και να διευκολύνει σημαντικά τους παιδαγωγούς. Η αναζήτηση και επιλογή κριτηρίων μπορεί να οδηγήσει σε ποικίλες κατηγοριοποιήσεις. Σε κάθε απόπειρα διαπιστώνονται δυσκολίες, και στην γενική κατάταξη και εντός των κατηγοριών, ενώ συχνά το ίδιο παιγνιοδοτράγουδο δύναται να υπαχθεί σε δύο κατηγορίες ταυτόχρονα (Σουλακέλλη, 2005).

Οι κατηγοριοποιήσεις παιδικών τραγουδιών που συναντάμε στις περισσότερες έντυπες συλλογές έχουν γίνει σύμφωνα με το περιεχόμενο ή την περίσταση κατά την οποία επιτελούνται. Μία πλήρης κατηγοριοποίηση οφείλει να περιλαμβάνει μουσικά, λαογραφικά και ανθρωπολογικά χαρακτηριστικά. Ως μια από τις πληρέστερες, μπορεί να χαρακτηριστεί η κατηγοριοποίηση του Κυριακίδη (1990). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κατηγοριοποιήσεις του Αικατερινίδη με βάση την ευετηρία (εθιμικές τελετές για την καλή χρονιά), της Διονυσίου (2018) με βάση τη λειτουργία τους στον κύκλο της ζωής και του χρόνου, και του Σουλακέλλη (2005) στη συλλογή παιδικών τραγουδιών *φιντάνι-φιντανάκι*, με κριτήρια το νόημα και την περίσταση επιτέλεσης.

Μια πιθανή, λειτουργική για την εκπαίδευση, κατηγοριοποίηση θα μπορούσε να λάβει υπόψη τον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται το υλικό του OS και να έχει ως κριτήρια μουσικά χαρακτηριστικά τα οποία συνεκτιμούν τη μουσική ανάπτυξη σύμφωνα με ηλικιακά χαρακτηριστικά.

Κατακλείδα

Η ανάπτυξη της σχέσης της μουσικοκινητική αγωγής Orff με τα παραδοσιακά παιγνιδοτράγουδα μπορεί να συμβάλλει στη λειτουργικότερη και πληρέστερη αξιοποίησή τους ως παιδαγωγικό υλικό. Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα παιγνιδοτράγουδα είναι ήδη ενταγμένα στην τυπική πρωτοβάθμια εκπαίδευση, αυτό θα μπορούσε να διευκολύνει και να διευρύνει το έργο των παιδαγωγών. Με δεδομένο ότι τα παιδιά, μετά τη γυναίκα, είναι σημαντικοί φορείς της παράδοσης, η θελκτική διδασκαλία τους αποτελεί σύνδεση με το πολιτισμικό ελληνικό κεφάλαιο και δίνει τη δυνατότητα παραλαβής της παράδοσης της Ελλάδας από τις επόμενες γενεές.

Το OS παρέχει θεωρητικό πλαίσιο, μέσα και εργαλεία προς αυτή την κατεύθυνση. Προσφέρει ευκαιρίες για παιγνίδι, πειραματισμό, αυτοσχεδιασμό, δημιουργικότητα, έκφραση, ψυχαγωγία και παρέχει διαπολιτισμικές προεκτάσεις. Δίνει δυνατότητες στα παιδιά να γνωρίσουν και να αποκτήσουν τη δική τους σχέση με τον λαϊκό πολιτισμό του τόπου τους, αβίαστα όπως με τη μητρική τους γλώσσα, και να γίνουν με τη σειρά τους φορείς της παράδοσης μέσα από την εκ νέου διαχείριση των στοιχείων του λαϊκού πολιτισμού (Σουλακέλλης, 2005). Δίνει, επίσης, δυνατότητες παιδαγωγικής αξιοποίησης των παιγνιδοτράγουδων σε εξωσχολικά εκπαιδευτικά πλαίσια.

Από την άλλη πλευρά, τα ελληνικά παιγνιδοτράγουδα μπορούν να ενταχθούν στο υλικό του OS και να αξιοποιηθούν από δασκάλους μουσικοκινητικής αγωγής Orff σε κάθε χώρα όπου αυτή η μουσικοκινητική εκπαιδευτική προσέγγιση βρίσκει εφαρμογές.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αγαλιανού, Ο. (2012). Η μουσικοκινητική αγωγή στην προσχολική αγωγή. *Γνωστικά Αντικείμενα – Αξιολόγηση: Βοήθημα εκπαιδευτικού μικρών παιδιών*. 2, 188–198.
- Αγαλιανού, Ο., & Τσαφταρίδης, Ν. (2016). Άτυπες μορφές γνώσης και μάθησης στη Μουσικοπαιδαγωγική Θεώρηση του C. Orff. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (Επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση)* (σσ. 87–95). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.
- Baud-Bovy, S. (1935). *Τραγούδια των Δωδεκανήσων*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο Ι. Σιδέρη.
- Baud-Bovy, S. (1984). *Δοκίμιο για το ελληνικό Τραγούδι*. Ναύπλιο: Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα.
- Bruner, J. (1996). *The culture of education*. Cambridge, M.A: Harvard University.
- Green, L. (2014). *Άκουσε και παίξε! Πώς να απελευθερώσετε την ακουστική αντίληψη των μαθητών σας και τις δεξιότητες τους στον αυτοσχεδιασμό και στην εκτέλεση* (Μτφρ. & Επιμ. Ζ. Διονυσίου & Μ. Κοκκίδου). Αθήνα: Fagotto Books.
- Διονυσίου, Ζ. (2018). Ερευνώντας το παιδικό παραδοσιακό τραγούδι στην Κέρκυρα. Στο *Ανάτυπο Κερκυραϊκά χρονικά, περίοδος Β', τόμος ΙΒ': Γ' Διεθνές πανιόνιο συνέδριο, 30 Απριλίου – 4 Μαΐου 2014*, (σσ. 65–78). Κέρκυρα.

- Haselbach, B. (1993). Orff-Schulwerk: Past, present and future. *The Orff Echo*, 25, 7–10, 28–30.
- Huizinga, J. (1955). *Homo Ludens: A study of the play element in culture*. Boston: Beacon Press.
- Θεοδωρίδης, Ν. (2017). *Τραγουδοχοροί της γης για φίλους μουσικόφιλους*. Θεσσαλονίκη: Αυτοέκδοση.
- Κυριακίδης, Σ. (1990). *Το δημοτικό τραγούδι*. Αθήνα: Ερμής.
- Kugler, M. (2014). The influence of pedagogical and scientific concepts on the Schulwerk up to 1933. *Orff-Schulwerk Heute*, 91, 7–11.
- Κωνσταντακοπούλου, Α. (2013). Η θέση και ο ρόλος του τραγουδιού στην εκπαιδευτική πράξη: Ποιοτική έρευνα στα εγχειρίδια των μαθημάτων της Α΄ και Β΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 11, 44–67.
- Landis, B., & Carder P. (1990). The Kodály Approach. In *The eclectic curriculum in American music education*, Music Educators National Conference (pp. 55–74).
- Λουκάτος, Δ. (1977). *Εισαγωγή στην ελληνική λαογραφία*. Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.
- Mathéy, P. (1963). *Ελληνικά παιδικά τραγούδια και χοροί*. Griechische Kinderlieder und Tänze. Mainz: Schott.
- Orff, C. (1976). *The Schulwerk*. New York: Scott Music Corp.
- Orff, C. (1992). The Schulwerk - its Origin and Aims. In D. Hall (Ed.), *Orff – Schulwerk in Canada: a collection of articles and lectures from the early years (1954 – 1962)* (pp. 29–37). Canada: Schott.
- Orff, C. (2011). Music out of Movement. In B. Haselbach (Ed.), *Text Texts on Theory and practice of Orff-Schulwerk: basic texts of the years 1932-2010* (pp. 94–103). Salzburg: Schott.
- Πανουσοπούλου, Ε. (1999). Το ελληνικό δημοτικό τραγούδι. Στο Θ. Σουλακέλλης (Επιμ.), *Αιγαίο των αγγέλων: τραγούδια του Αιγαίου, τραγούδια της θάλασσας*. Π.Μ.Γ.Λ.Π.
- Παπαδάκης, Γ (1983). *Λαϊκοί πρακτικοί οργανοπαίχτες*. Αθήνα: Επικαιρότητα.
- Παπαπαύλου Μ. (2010). Φολκλόρ και Φολκlorισμός. Συγκλίσεις και Αποκλίσεις. Στο Π. Κάβουρας (Επιμ.), *Φολκλόρ και Παράδοση, Ζητήματα αναπαράστασης και επιτέλεσης της μουσικής και του χορού* (σσ. 1–14). Αθήνα: Νήσος.
- Regner, H. (1994). Η μουσική διαπαιδαγώγηση σήμερα – 10 προϋποθέσεις για το μάθημα της Μουσικής (Musikerziehung Heute - 10 Forderungen an den Musikunterricht) (Μτφρ. Κ. Σαρροπούλου). *Ρυθμοί*, 11.
- Regner, H. (1996). Η εκπαιδευτική Φιλοσοφία του Καρλ Ορφ. Δημοσίευση παρουσιασμένη στο συνέδριο «Η σημασία και επίδραση της Μουσικοκινητικής Αγωγής στην ανάπτυξη του νηπίου». Αθήνα: Εκπαιδευτήρια Δούκα.
- Regner, H. (2006). About the Openness, Simplicity and Strength of Orff-Schulwerk. *Orff-Schulwerk Informationen*, 75, 14–18.
- Sangiorgio, A. (2010). Orff-Schulwerk as anthropology of music. *Orff info Orff-Schulwerk Egitim ve Danismanlik Merkezi Türkiye*, 16, 6–21.
- Σκαρτσής, Σ. (1987). *Δημοτικά τραγούδια (Ανθολογία)*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Swanwick, K. (2010). Η φύση και η ανάπτυξη της καλλιτεχνικής γνώσης. Στο Π. Κανελλόπουλος & Ν. Τσαφταρίδης (Επιμ.), *Τέχνη στην Εκπαίδευση – Εκπαίδευση στην Τέχνη* (σσ. 27–39). Αθήνα: Νήσος.
- Σουλακέλλης, Θ. (1999). *Αιγαίο των αγγέλων: 15 τραγούδια της θάλασσας σε βυζαντινή και ευρωπαϊκή μουσική σημειογραφία*. Φίλιππος Νάκας.
- Σουλακέλλης, Θ. (2005). *Φιντάνι – φιντανάκι: 80 παιδικά τραγούδια, παιχνίδια, παραμύθια*. Αθήνα: Κ.Α.Λ.Μ.Ε. CD ROM.
- Vallejo, P. (2015). What to use? The importance of the material in its cultural context. *Orff – Schulwerk Heute*, 93, 21–25.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Chapter 6 Interaction between learning and development (pp. 79–91). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Φ.Ε.Κ. 304/13-03-2003.